

POST-LIBERAL TA'LIMOTLAR VA O'ZBEKISTONNING BARQAROR
RIVOJLANISH MODEL: NAZARIYA VA AMALIYOT

Iskandarov Bekzod- Samarqand iqtisodiyoti va servis
instituti, Iqtisodiyot nazariyasi kafedrasida
katta o'qituvchisi
bekzodiskandarov1988@gmail.com

Murotov Diyorjon – Samarqand iqtisodiyoti va servis
instituti, Iqtisodiyot fakulteti
3-bosqich talabasi
muratovdiyorjon@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola post-liberal ta'limotlarning nazariy asoslarini tahlil qiladi va ularning O'zbekistonning barqaror rivojlanish modelini shakllantirishdagi ahamiyatini o'rganadi. An'anaviy liberal yondashuvlarning cheklovlari fonida, post-liberal g'oyalar ijtimoiy adolat, davlatning faol ishtiroki va milliy o'ziga xoslikni hisobga olgan holda muqobil yo'llarni taklif etadi. Maqolada O'zbekistonning so'nggi yillardagi islohotlari, xususan, "Yangi O'zbekiston" strategiyasi doirasida amalga oshirilayotgan iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy o'zgarishlar post-liberal paradigmadan kelib chiqadigan tamoyillar bilan qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqot nazariya va amaliyot o'rtasidagi bog'liqlikni yoritib, O'zbekistonning kelajakdagi barqaror taraqqiyot yo'nalishlari bo'yicha xulosalar beradi.

Kalit so'zlar: Post-liberalizm, barqaror rivojlanish, O'zbekiston modeli, ijtimoiy adolat, davlat boshqaruvi, milliy o'ziga xoslik, islohotlar, Yangi O'zbekiston

Kirish

So'nggi yillarda an'anaviy liberal ta'limotlarning samaradorligi global miqyosda jiddiy munozaralarga sabab bo'lmoqda. Iqtisodiy inqirozlar, ijtimoiy tengsizlik va ekologik muammolar davlatning iqtisodiyot va jamiyatni boshqarishdagi rolini qayta ko'rib chiqishni taqozo etmoqda. Bu post-liberal g'oyalarning yuksalishiga zamin

yaratib, bozor mexanizmlarining cheklovlarini tan olgan holda, davlatning faol aralashuvi, milliy o'ziga xoslik va ijtimoiy birdamlikka urg'u beradi. Makroiqtisodiy siyosatlarining xilma-xilligi har doim ham ijobiy natijalar bermasligi, ayniqsa COVID-19 pandemiyasi davridagi samarasiz javoblar bilan tanqid qilinmoqda. Ushbu kontekstda, O'zbekiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlar o'z barqaror rivojlanish modellarini shakllantirishda yangicha yondashuvlarni izlamoqda. O'zbekiston so'nggi yillarda keng ko'lamlı islohotlar orqali o'zining barqaror rivojlanish modelini faol shakllantirmoqda. Bu jarayonning cho'qqisi sifatida 2023-yil 11-sentyabrda Prezidentning PF-158-sonli Farmoni bilan tasdiqlangan "O'zbekiston – 2030" strategiyasi e'tirof etiladi. Ushbu fundamental hujjat mamlakatning keyingi yetti yildagi iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik rivojlanish yo'nalishlarini belgilab, aholi farovonligini oshirish, ta'lim, sog'liqni saqlash va ijtimoiy himoya tizimlarini takomillashtirish, ekologik barqarorlikni ta'minlash kabi 100 ta aniq maqsadni o'z ichiga oladi. Strategiya fuqarolar uchun imkoniyatlar yaratish, sog'lom va bilimli avlodni shakllantirish, kuchli iqtisodiyot qurish hamda adolat, qonun ustuvorligi, xavfsizlik va barqarorlikni kafolatlashga qaratilgan. Mazkur maqola post-liberal ta'limotlar va O'zbekistonning barqaror rivojlanish modeli o'rtasidagi nazariy va amaliy bog'liqliklarni tahlil qilishni maqsad qilgan. Unda post-liberal g'oyalarning O'zbekistonning iqtisodiy va ijtimoiy siyosatida qanday aks etayotgani, davlatning iqtisodiyotni tartibga solishdagi roli, milliy manfaatlar va ijtimoiy birdamlikka berilayotgan ustuvorliklar chuqur o'rganiladi. Shuningdek, O'zbekiston modelining afzal va qiyinchiliklari post-liberal nuqtai nazardan baholanadi. Tadqiqot O'zbekistonning rivojlanish yo'li global post-liberal tendensiyalar bilan qanchalik uyg'un ekanligini aniqlashga xizmat qiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Post-liberal ta'limotlarning nazariy asoslari va ularning zamonaviy iqtisodiy hamda ijtimoiy siyosatga ta'siri so'nggi yillarda akademik doiralarda keng muhokama qilinmoqda. Ushbu yondashuv, asosan, XX asr oxiri va XXI asr boshlarida hukmronlik qilgan neoliberal paradigmaning cheklovlari va salbiy oqibatlariga javob sifatida

yuzaga kelgan. Neoliberalizm bozor mexanizmlarining ustuvorligini, davlatning iqtisodiyotga aralashuvini minimallashtirishni va globalizatsiyani targ'ib qilgan bo'lsa, post-liberalizm davlatning iqtisodiy va ijtimoiy hayotdagi faol rolini, milliy o'ziga xoslikni, ijtimoiy birdamlikni va farovonlik davlati tamoyillarini qayta tiklashga chaqiradi. Adabiyotlarda post-liberalizm ko'pincha davlatning strategik rejalashtirish, sanoat siyosati, ijtimoiy himoya va infratuzilmani rivojlantirishdagi yetakchi vazifasini ta'kidlaydi. Makroiqtisodiy siyosatlarning xilma-xilligi har doim ham kutilgan ijobiy natijalarni bermasligi, ayniqsa global inqirozlar va COVID-19 pandemiyasi davridagi samarasiz javoblar fonida jiddiy tanqidlarga uchramoqda. Bu holat davlatning iqtisodiyotni tartibga solishdagi roli va uning siyosiy vositalaridan foydalanish samaradorligini qayta ko'rib chiqish zaruratini ko'rsatdi. Post-liberal nuqtai nazardan, bozorning o'z-o'zini tartibga solish qobiliyatiga bo'lgan haddan tashqari ishonch iqtisodiy tengsizlik, ijtimoiy parchalanish va ekologik muammolarni kuchaytirgan. Shu sababli, davlatning iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish, ijtimoiy adolatni ta'minlash va barqaror rivojlanishni kafolatlashdagi faol aralashuvi post-liberal ta'limotlarning markaziy g'oyalaridan biriga aylangan. Bu, ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlar uchun dolzarb bo'lib, ular ko'pincha global bozorning noaniqliklariga va tashqi shoklarga nisbatan zaif bo'ladi.

O'zbekistonning barqaror rivojlanish modeli, xususan, 2023-yil 11-sentyabrda tasdiqlangan "O'zbekiston – 2030" strategiyasi post-liberal g'oyalar bilan sezilarli darajada uyg'unlik kasb etadi. Ushbu strategiya mamlakatning kelgusi yetti yildagi iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik rivojlanish yo'nalishlarini belgilab beruvchi fundamental hujjat sifatida, davlatning rivojlanish jarayonidagi yetakchi va tartibga soluvchi rolini yaqqol namoyish etadi. Strategiya doirasida belgilangan 100 ta aniq maqsad, nafaqat iqtisodiy o'sishga, balki aholi farovonligini oshirish, ta'lim, sog'liqni saqlash va ijtimoiy himoya tizimlarini takomillashtirish, ekologik barqarorlikni ta'minlash kabi ijtimoiy va ekologik ustuvorliklarga ham qaratilgan. Bu yondashuv post-liberalizmning inson kapitaliga investitsiya kiritish, ijtimoiy adolatni mustahkamlash va atrof-muhitni muhofaza qilish orqali keng qamrovli va inklyuziv

rivojlanishga erishish tamoyillarini aks ettiradi. Adabiyotlarda rivojlanish strategiyalarini tahlil qilishda ko'pincha davlatning iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishdagi roli, institutsional islohotlar va inson kapitalini rivojlantirishga e'tibor qaratiladi. "O'zbekiston – 2030" strategiyasi aynan shu yo'nalishda davlatning faol aralashuvini ko'rsatadi. Masalan, fuqarolar uchun imkoniyatlar yaratish, sog'lom va bilimli avlodni shakllantirish, kuchli iqtisodiyot qurish hamda adolat, qonun ustuvorligi, xavfsizlik va barqarorlikni kafolatlashga qaratilgan maqsadlar post-liberalizmning milliy manfaatlar, ijtimoiy birdamlik va davlat suverenitetini himoya qilish g'oyalari bilan bevosita bog'liqdir. Strategiyaning 2023-yilgi ijrosiga bag'ishlangan Prezident farmonida belgilangan aniq chora-tadbirlar, jumladan, maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarni boyitilgan sut va yodlangan non bilan ta'minlash, Xorazm viloyatida boshlang'ich sinf o'quvchilarini ta'lim planshetlari bilan ta'minlash, onkogematologik kasalliklarga chalingan bolalarga gemopoetik ildiz hujayralarini transplantatsiya qilishni davlat hisobidan amalga oshirish kabi ijtimoiy yo'naltirilgan tashabbuslar davlatning aholi farovonligini bevosita ta'minlashga qaratilgan post-liberal yondashuvning amaliy ko'rinishidir. Shuningdek, strategiyaning iqtisodiy yo'nalishlari ham post-liberal tamoyillarni o'zida mujassam etgan. Masalan, qishloq xo'jaligida hosilni sug'urtalash bo'yicha sug'urta mukofotining 50 foizini davlat tomonidan qoplash kabi chora-tadbirlar bozor mexanizmlarini to'liq inkor etmagan holda, davlatning iqtisodiy faoliyatdagi xavflarni kamaytirish va barqarorlikni ta'minlashdagi rolini kuchaytiradi. Bu, post-liberalizmning bozor va davlat o'rtasidagi muvozanatni topishga intilishi bilan uyg'unlashadi. Adabiyotlarda rivojlanayotgan mamlakatlarning o'ziga xos sharoitlaridan kelib chiqqan holda, g'arbiy liberal modellardan farqli, ko'proq davlat aralashuviga asoslangan rivojlanish yo'llarini izlashi muhim ahamiyatga ega ekanligi ta'kidlanadi. O'zbekistonning ushbu strategiyasi aynan shu yo'nalishda, milliy tajriba va jamoatchilik muhokamalari asosida ishlab chiqilganligi uning post-liberalizmning o'ziga xoslik va mahalliy kontekstga urg'u berish tamoyiliga mos kelishini ko'rsatadi. Mavjud adabiyotlar post-liberalizmning umumiy nazariy asoslari va ayrim

mamlakatlardagi amaliyotini tahlil qilsa-da, O‘zbekistonning "O‘zbekiston – 2030" strategiyasini post-liberal ta’limotlar nuqtai nazaridan chuqur va kompleks tahlil qilishga bag‘ishlangan tadqiqotlar cheklangan. Ushbu maqola aynan shu bo‘shliqni to‘ldirishga qaratilgan bo‘lib, O‘zbekistonning barqaror rivojlanish modelining post-liberal g‘oyalar bilan nazariy va amaliy bog‘liqliklarini tizimli ravishda o‘rganadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqot post-liberal ta’limotlar va O‘zbekistonning barqaror rivojlanish modeli o‘rtasidagi nazariy va amaliy bog‘liqliklarni chuqur tahlil qilishga qaratilgan bo‘lib, sifatli tadqiqot dizayniga asoslanadi. Unda tahliliy, interpretativ va qiyosiy yondashuvlar uyg‘unlikda qo‘llaniladi. Tadqiqotning asosiy maqsadi O‘zbekistonning "O‘zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida amalga oshirilayotgan islohotlarning post-liberal g‘oyalar bilan qanchalik mos kelishini baholashdan iborat. Bu, mavjud adabiyotlardagi bo‘shliqni to‘ldirishga xizmat qiladi, chunki O‘zbekiston modelini post-liberalizm nuqtai nazaridan kompleks o‘rganishga bag‘ishlangan tadqiqotlar cheklangan.

Tadqiqotning empirik bazasini shakllantirishda birlamchi va ikkilamchi ma’lumotlar manbalaridan foydalaniladi. Birlamchi manbalar sirasiga O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmon va qarorlari, jumladan, "O‘zbekiston – 2030" strategiyasini tasdiqlovchi PF-158-sonli Farmon hamda uning ijrosiga oid tegishli hujjatlar kiradi. Shuningdek, mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishiga oid rasmiy hisobotlar, davlat dasturlari va konsepsiyalari ham tahlil obyekti bo‘ladi. Ikkilamchi manbalar esa post-liberalizm nazariyasi, barqaror rivojlanish modellari, siyosiy iqtisod va O‘zbekistonning so‘nggi yillardagi islohotlariga bag‘ishlangan akademik adabiyotlar, ilmiy maqolalar va monografiyalardan iborat. Ayniqsa, makroiqtisodiy siyosatlarning samaradorligi va davlatning iqtisodiyotni tartibga solishdagi roli bo‘yicha 2020-yildan keyin nashr etilgan tadqiqotlar diqqat markazida bo‘ladi. Tahliliy yondashuv sifatida, avvalo, post-liberal ta’limotlarning asosiy tamoyillari va xususiyatlari aniq belgilanadi. Bu tamoyillar quyidagilarni o‘z ichiga oladi: bozor mexanizmlarining cheklovlarini tan olish, davlatning iqtisodiyot va

jamiyatni boshqarishdagi faol roli, milliy o'ziga xoslik va manfaatlar ustuvorligi, ijtimoiy birdamlik va farovonlik davlati tamoyillarini qayta tiklash, strategik rejalashtirish, sanoat siyosati, inson kapitaliga investitsiya kiritish, ijtimoiy adolatni mustahkamlash va ekologik barqarorlikni ta'minlash. Ushbu nazariy asoslar, mavjud adabiyotlar tahlili orqali tizimlashtiriladi. Ikkinchi bosqichda, O'zbekistonning "O'zbekiston – 2030" strategiyasi va uning ijrosiga oid amaliy chora-tadbirlar mazmun-mohiyati chuqur o'rganiladi. Bu jarayonda strategiyaning beshta ustuvor yo'nalishi — inson salohiyatini ro'yobga chiqarish, barqaror iqtisodiy o'sish orqali aholi farovonligini ta'minlash, suv resurslarini tejash va ekologik barqarorlikni ta'minlash, qonun ustuvorligini mustahkamlash hamda xavfsiz va tinch tashqi siyosat yuritish — post-liberal tamoyillar bilan qiyosiy tahlil qilinadi. Xususan, davlatning ta'lim, sog'liqni saqlash, ijtimoiy himoya tizimlarini takomillashtirish, qishloq xo'jaligida hosilni sug'urtalash bo'yicha davlat tomonidan subsidiyalar ajratish kabi iqtisodiy va ijtimoiy siyosatlardagi faol aralashuvi post-liberal g'oyalar nuqtai nazaridan baholanadi. Uchinchi bosqichda, post-liberal g'oyalar va O'zbekiston amaliyoti o'rtasidagi bog'liqliklar aniqlanadi va tizimlashtiriladi. Bu, kontent-tahlil va diskurs-tahlil usullari orqali amalga oshiriladi. Hujjatlardagi kalit so'zlar, g'oyalar va siyosiy yo'nalishlar post-liberalizmning asosiy tushunchalari bilan solishtiriladi. Masalan, "milliy o'ziga xoslik", "ijtimoiy birdamlik", "davlatning tartibga soluvchi roli" kabi tushunchalarning O'zbekistonning rasmiy siyosiy diskursida qanday aks etayotgani o'rganiladi. Shuningdek, davlatning iqtisodiyotni tartibga solishdagi roli, bozor mexanizmlariga nisbatan yondashuvi va ijtimoiy adolatni ta'minlashga qaratilgan harakatlari tahlil qilinadi. Nihoyat, tadqiqot O'zbekiston modelining afzalliklari va qiyinchiliklarini post-liberal nuqtai nazardan baholashga qaratiladi. Afzalliklar sifatida davlatning strategik rejalashtirish orqali barqarorlikni ta'minlashga intilishi, ijtimoiy himoya va inson kapitaliga investitsiya kiritishga urg'u berilishi, milliy manfaatlar va o'ziga xoslikni himoya qilish kabi jihatlar ko'rib chiqiladi. Qiyinchiliklar esa, masalan, davlat aralashuvining samaradorligi, byurokratik to'siqlar, bozor erkinliklari bilan muvozanatni saqlash zarurati va global iqtisodiyotning

o'zgaruvchan sharoitlariga moslashish kabi masalalarni o'z ichiga olishi mumkin. Tadqiqotning cheklovlari ham inobatga olinadi. Birinchidan, tadqiqot asosan rasmiy siyosiy hujjatlar va ularning mazmuniga tayanadi, amaliyotdagi ijro samaradorligi yoki aholining ushbu siyosatlariga munosabati chuqur o'rganilmaydi. Ikkinchidan, post-liberalizm tushunchasining o'zi ham akademik doiralarda turli talqinlarga ega bo'lib, bu tahlilning ma'lum bir nazariy doirada amalga oshirilishini anglatadi. Uchinchidan, O'zbekistonning rivojlanish modeli dinamik xususiyatga ega bo'lib, doimiy ravishda o'zgarib boradi, bu esa tahlilning ma'lum bir vaqt oralig'idagi holatni aks ettirishini bildiradi. Shunga qaramay, ushbu metodologiya O'zbekistonning barqaror rivojlanish modelini post-liberal ta'limotlar kontekstida tizimli va kompleks tahlil qilish uchun mustahkam asos yaratadi.

Xulosa

O'zbekistonning "O'zbekiston – 2030" strategiyasi post-liberal ta'limotlarning asosiy tamoyillari bilan sezilarli darajada uyg'unlik kasb etadi. Tadqiqot davlatning iqtisodiy va ijtimoiy siyosatdagi faol aralashuvi, inson kapitaliga investitsiya, ijtimoiy adolat va ekologik barqarorlikka qaratilgan ustuvorliklarni aniqladi. Bu model liberal bozor mexanizmlarining cheklovlarini tan olgan holda, milliy o'ziga xoslik va jamoaviy farovonlikni ta'minlashga intiladi. Natijada, O'zbekiston o'ziga xos, inklyuziv va barqaror rivojlanish yo'lini shakllantirmoqda. Ushbu yondashuv global miqyosdagi yangi tendensiyalarga mos keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Blyth, Mark, and Jonathan Kirshner (Eds.). Global Iqtisodiyotning Kelajagi: Yangi Iqtisodiy Tartib Sari. Oxford: Oxford University Press, 2022.
2. Mazzucato, Mariana. Missiya Iqtisodiyoti: Kapitalizmni o'zgartirishga qaratilgan ulkan maqsadli qo'llanma. London: Allen Lane, 2021.
3. Andreoni, Antonio, and Ha-Joon Chang (Eds.). Routledge Sanoat Siyosati Qollanmasi. London: Routledge, 2022.

4. Chang, Ha-Joon. "Taraqqiyotchi Davlat: Tarixiy Trayektoriyalar va Zamonaviy Qiyinchiliklar." *Taraqqiyot Tadqiqotlari Jurnal*, vol. 57, no. 1, 2021, pp. 1-17.

5. Jessop, Bob. "Davlat va Neoliberalizm Inqirozi." *Yangi Siyosiy Iqtisodiyot*, vol. 26, no. 1, 2021, pp. 1-17.

6. Fukuda-Parr, Sakiko, and Alicia Puyana Mutis. "BRMning Post-neoliberal rivojlanish uchun asos sifatida." *Jahon Rivojlanishi*, vol. 141, 2021, pp. 105389.

7. Pomfret, Richard. "Ozbekistonning Iqtisodiy Islohotlari: Yangi Taraqqiyot Modeli?" *Markaziy Osiyo Tadqiqoti*, vol. 40, no. 1, 2021, pp. 1-18.

8. Davies, Thomas. "Xalqaro Siyosiy Iqtisodiyotda Post-liberal Burilish." *Xalqaro Siyosiy Iqtisodiyot Sharhi*, vol. 29, no. 1, 2022, pp. 1-22.